

PERINTÖKAAREN MUKAISET LASKENNALLISET LISÄYKSET JÄÄMISTÖÖN

(ENNAKKOPERINTÖ - SUOSIOLAHJA - LAKIOSASUOJA)

Perinnönjako edesmenneen jälkeen suoritetaan pääsääntöisesti hyvinkin suoraviivaisesti perukirjan pohjalta. Jäämistö voi kuitenkin olla jotakin muuta kuin se varallisuus mitä pesässä reaalisesti on kuolinhetkellä. Pesän varoihin voidaan perintökaaren mukaisesti laskennallisesti lisätä perittävän antama ennakkoperintö sekä, jos ei erityisiä vastasyitä ole, hänen sellaisissa olosuhteissa tai sellaisin ehdoin eläessään antama lahja, että se on tarkoituksensa puolesta rinnastettava testamenttiin. Ennakkoperintö voi vaikuttaa perintöosiin, avio-osiin (osituksessa), lakiosan suuruuteen, PK 3 luvussa tarkoitettujen pesäosuuksien suuruuteen sekä perintöveron määrään.

Lakiosajäämistöä laskettaessa on myös lisättävä perittävän jälkeläiselleen tai ottolapselleen tai tämän jälkeläiselle tai näiden puolisoille antama sellainen lahja, jolla on ilmeisesti tarkoitettu suosia sen saajaa lakiosaan oikeutetun perillisen vahingoksi. Perittävän suorittamat hänen varallisuusasemaansa nähden kohtuuttoman suuret henkivakuutusmaksut on myös otettava huomioon laskennallisena lisäyksenä (enintään vakuutusmäärään saakka).

Laskennallinen lisäys tulee tehdä sen arvon mukaan, mikä omaisuudella sitä vastaanotettaessa oli, jollei asianhaaroista muuta johdu. Tarkoituksena on selvittää perittävän todellinen tarkoitus, joka tietenkin voi ilmetä monista tekijöistä. Mikäli esimerkiksi usealle saajalle on eri aikoina annettu saman verran samantyyppistä omaisuutta, perittävän tarkoituksena on ollut asettaa saajat keskenään samanlaiseen asemaan.

Perittävä voi sinänsä vapaasti määrätä antamiensa lahjojen ennakkoperintöluonteesta joko lahjaa antaessaan tai myöhemminkin. Lain lähtökohtana on ollut rintaperillisten tasajaon periaate, eli uskomus siitä, että vanhempien tahto on kohdella lapsiaan tasapuolisesti. Rintaperillisille annettua lahjaa pidetään ennakkoperintönä, mikäli muuta ei ole määrätty tai olosuhteisiin katsoen otaksuttava tarkoitettu. Muille perillisille annettua lahjaa ei lähtökohtaisesti pidetä ennakkoperintönä. Muille kuin perillisasemassa olevalle henkilölle (lahjaa annettaessa) annettua lahjaa ei koskaan pidetä ennakkoperintönä.

Mikäli perittävä on elinaikanaan antanut niin suuren ennakkoperinnön, ettei kaikkea saatua voida vähentää saajan perintöosasta (ylisuuri ennakko), saaja ei ole velvollinen palauttamaan erotusta, ellei näin ole nimenomaan määrätty ennakkoa annettaessa. Tilanteissa, jossa reaalinen jäämistö ei riitä, perintöosia ei siten voida laskea pääsäännön mukaisesti. Perintöosien suuruuden määrittämistä varten on pesän säästöön ennen perinnönjakoa lisättävä ennakkoperinnön arvo tai, jollei sitä voida kokonaan vähentää saajan perintöosasta, niin suuri osa kuin siitä voidaan vähentää.

Lakiosasäännösten näkökulmasta ennakkoperintö voidaan rintaperillisten vaatimuksesta lisätä hänen lakiosalaskelmaansa. Perinnönjaossa lasketaan kullekin rintaperilliselle kuuluva arvomääräinen lakiosa. Lakiosa lasketaan kunkin rintaperillisen osalta itsenäisesti, jolloin lakiosat voivat olla perillisten kesken erisuuruiset. Suhteellinen osa on kunkin rintaperillisen

osalta puolet hänen lakimääräisestä perintöosastaan. Jaon kohteena oleva jäämistö voi arvoltaan olla muuta kuin mitä pesässä reaalisesti on kuolinhetkellä, ja lakiosien summan ei välttämättä tarvitse olla puolta jäämistöpääomasta.

Lakiosaa laskettaessa on huomioitava esimerkiksi tilanne, jossa perittävä on testamentissa tehnyt jonkun perillisen perinnöttömäksi, tai joku perillisistä on luopunut perinnöstä.

Testamentti on tehoton siltä osin kuin se estää rintaperillistä saamasta lakiosaansa. Jollei perinnöttömäksi tehdyllä tai perinnöstä luopuneella ole sijaisperillisiä, siirtyy em. tavoin oikeutensa menettäneen henkilön osuus vapaaosaan.

Jotta rintaperillinen säilyttää oikeutensa lakiosaan, hänen on vedottava testamentin tehottomuuteen tekemällä testamentin saajalle lakiosailmoitus haastemiehen välityksellä tai muutoin todistettavasti. Lakiosan saamiseksi riittää lakiosailmoituksen tekeminen, eli asiassa ei tarvitse nostaa erikseen kannetta alioikeudessa. Lakiosailmoituksen määräaika on kuusi kuukautta sitä, kun testamentti on PK 11:4 §:n mukaisessa järjestyksessä annettu perilliselle tiedoksi.

Jotta lakiosalaskelma voidaan asianmukaisesti tehdä, osituksen vaikutukset on myös huomioitava. Eli mikäli vainaja oli leskeä varakkaampi, leskelle tuleva tasinko on erotettava vainajan jäämistöstä ennen lakiosien laskemista. Mikäli taas leski on vainajaa varakkaampi ja leski vetoaa tasinkoprivilegiinsä (AL 103.2 §), lakiosajäämistö käsittää lähtökohtaisesti vain vainajalle kuuluneen omaisuuden.

Laskennalliset lisäykset – lakiosasuojan ulottuvuus

Lakiosajäämistön suuruutta laskettaessa otetaan huomioon toisaalta reaalinen jäämistö, eli vainajan varat ja velat, sekä toisaalta jäämistöön tehtävät laskennalliset lisäykset.

Reaalisen jäämistön suuruuteen vaikuttavat muun muassa aviovarallisuus oikeuden vaikutukset, eli mahdollinen tasinko, osituksen sovittelu tai lesken mahdollinen vetoaminen tasinkoprivilegiin.

Laskennallisten lisäysten perusteella lakiosajäämistö voi kasvaa suuremmaksi kuin reaalijäämistö, eli silloin lakiosajäämistö koostuu reaalijäämistöstä sekä niistä laskennallisista lisäyksistä, jotka olisivat jäämistössä, jos perittävä ei olisi tehnyt niitä koskevia määräämistoimia. Lakiosasuojan vahvuutta kuvastaa hyvinkin laskennallisten lisäysten järjestelmä. Järjestelmä on tehokas suojamekanismi siltä varalta, että perittävä voisi elinaikaisilla toimilla loukata tai kokonaan tehdä tyhjäksi lakiosaperillisen oikeuden.

Lakiosalaskelma laaditaan erikseen kullekin rintaperilliselle, jotka itsenäisesti tekevät mahdolliset perittävän elinaikaiset luovutuksiin perustuvat lisävaatimukset.

Pesän varoihin on ensinnäkin lisättävä perittävän antama ennakkoperintö (PK 7:3.2 §), sekä mikäli ei erityisiä vastasyitä ole, perittävän sellaisissa olosuhteissa tai sellaisin ehdoin eläessään tekemä lahja, että se on tarkoituksensa puolesta rinnastettava testamenttiin.

Lahja, joka on rinnastettava testamenttiin, eroaa muista laskennallisista lisäyksistä siinä, että laskennallisen lisäyksen tekeminen on mahdollista riippumatta siitä, onko lahjan saaja rintaperillinen vai hänen puolisonsa tai onko lahjan saajana luonnollinen vai juridinen henkilö. Tärkeimpänä kriteerinä näissä luovutuksissa on oikeuskäytännössä pidetty perittävän tarkoitusta ja aikatekijä. Mikäli esimerkiksi lahja on annettu useita vuosia ennen perittävän kuolemaa ja olosuhteissa, joissa ei voida ajatella varaudutun lahjoittajan kuolemaan, lahjaa ei yleensä ole pidetty testamenttiin rinnastuvana, varsinkaan mikäli lahjoittaja ei ole pidättänyt elinikäistä hallintaoikeutta omaisuuteen.

Ennakkoperintö on yksi niistä perittävän elinaikaistoimista, jotka voidaan rintaperillisten vaatimuksesta PK 7:3.3 §:n nojalla lisätä hänen lakiosalaskelmaansa. Ennakkoperinnöksi luokiteltava lahja lisätään aina kokonaisuudessaan lakiosalaskelmaan.

Perittävä voi vapaasti määrätä antamiensa lahjojen ennakkoperintöluonteesta joko antaessaan lahjan tai myös milloin tahansa myöhemmin. Ellei tällaista määräystä ole annettu, rintaperillisille annettua lahjaa pidetään ennakkoperintönä (ennakkoperintöpresumptio). Mikäli saajina ovat muut kuin rintaperilliset, sääntö on painvastainen, eli lahjoitusta ei lähtökohtaisesti pidetä ennakkoperintönä. Muulle kuin lahjaa annettaessa perillisasemassa olevalle henkilölle annettua lahjaa ei voida koskaan pitää ennakkoperintönä. Ennakkoperintönä ei voida ottaa laskennallisesti huomioon tavanomaista lahjaa, joka ei ole ollut lahjan täyttymishetkellä epäsuhteessa antajan oloihin.

Lakiosalaskelmassa voidaan ottaa huomioon vain perittävän itsensä antama ennakkoperintö (KKO 1998:137: lesken avio-oikeuden alaisesta omaisuudestaan puolisojen yhteiselle rintaperilliselle antamaa ennakkoperintöä tai suosiolahjaa ei ollut otettava huomioon määrättäessä lakiosaa ensiksi kuolleen puolison jälkeen).

Elinkeino-omaisuuden alihintaista luovutusta (sukupolvenvaihdoistilanteessa) ei yleensä oikeuskäytännön mukaan käsitellä käyvän arvon ja vastikkeen erotuksen osalta ennakkoperintönä. Sitä vastoin tilanne on toinen suosiolahjojen osalta: suosiolahjan (ks. alla) edellytysten täytyessä maksetun vastikkeen ja käyvän arvon erotus voidaan ottaa huomioon kokonaan tai osittain.

Ennakkoperintönä annetulle omaisuudelle on pääsääntöisesti pantava se arvo, mikä sillä vastaanotettaessa oli, jollei asianhaaroissa muuta johdu.

Ennakkoperinnön huomioonottaminen perinnönjaossa edellyttää perintölaskelman tekemistä. Alustavasti lisätään kaikki ennakkoperinnöt täysmääräisesti jäämistön säästöön. Oikeuskirjallisuudessa puhutaan tässä kohdin ns. laskennallisesta rekonstruktiosta. Laskennallinen rekonstruktio = reaalin jäämistö + ennakkoperinnöksi annettujen lahjojen arvo muodostaa perustan laskennallisen perintöosan suuruudelle. Määrättäessä perintöosaa voi käytännössä ilmetä, että ennakkoperintö on ollut suurempi kuin laskennallinen perintöosa. Tämä taasen tarkoittaa, että kaikkea minkä perillinen on saanut enakkona, ei voida vähentää hänen perintöosastaan. Kuvatun laisessa tilanteessa perillinen ei ole velvollinen palauttamaan erotusta.

Mikäli ennakkoperintö on suurempi kuin perintöosa, perintöosan ylittävä EP osaa ei lisätä jäämistön säästöön, kuten yllä on mainittu:

Perittävällä on kolme perillistä, A = saa ennakkoperintönä 8.000 e, B ja C, Jäämistön säästö 10.000 e, laskennallinen perintöosa olisi 18.000 e. A on siten saanut ennakkoperintönä yli laskennallisen perintöosansa. B ja C saavat kumpikin 5.000 e, mikä tarkoittaa sitä, että B:n ja C:n perintöosuudet vähentyvät 1.000 eurolla.

Perintökaaren mukaan voidaan lisäksi laskennallisesti lisätä jäämistöön ns. suosiolahja perittävän jälkeläiselle, ottolapselle tai tämän jälkeläiselle tai näiden puolisolle.

Suosiolahjana käsitellään lahjaa sekä lahjanluontoista kauppaa. Oikeuskäytännön mukaan rintaperillisen lakiosasuojaa on hyvinkin vahva. Suosiolahjasäännös kuvastaa Suomessa tasajaon ja perillisten yhdenvertaisuuden periaatetta. Suosiolahjana on katsottu voitavan ottaa huomioon myös alihintaisen kaupan lahjanluontoinen osuus, eli käyvän hinnan ja maksetun vastikkeen erotus. Vastasyynä suosimistarkoitukselle on useimmiten esitetty joko perittävän hyväksi annettu tai tulevaisuudessa annettava hoito- ja hoivapanos tai elinkeinon jatkamisen turvaaminen. Perittävä ei sinänsä voi määrätä, ettei hänen antamaansa lahjaa ole pidettävä suosiolahjana, mutta voi lahjakirjassa tai testamentissa perustella motiivejaan, jotka loppupelissä voivat helpottaa eri tilanteiden arviointia.

Lakiosan täydennys

Laskennallinen lakiosa voi käytännössä muodostua suuremmaksi kuin mihin reaalin jäämistö riittää. Lakiosaperillisen tulee silloin vaatia lakiosan täydennystä siltä henkilöltä, joka on saanut lahjan tai muun laskennallisena lisäyksenä huomioon otetun etuuden (PK 7:8.1§) Täydennys voi koskea ainoastaan lakiosalaskelman sitä osaa, joka ylittää perillisen perittävältä saaman ja jäämistöstä tulevan omaisuuden yhteenlaskettavan määrän.

Esimerkki: Jaettavat varat = 10.000 e, Perittävällä 3 rintaperillistä, A, B, ja C. A on saanut ennakkoperintönä 20.000 e, A:n lapsi on saanut suosiolahjana 20.000 e, B on saanut ennakkoperintönä 20.000 e, ja B:n lapsi on saanut perittävältä suosiolahjana 20.000 e. Siten laskennallinen jäämistö on 90.000 e, josta C:n, joka ei ole saanut ennakkona mitään omaisuutta, lakiosa olisi $\frac{1}{6} \times 90.000 \text{ e} = 15.000 \text{ e}$. Koska C ei voi jaettavista varoista saada lakiosaansa, ennakkoperinnön ja suosiolahjan saajat ovat velvollisia suorittamaan lakiosan täydennyksenä 15.000 e.

Perillisen tulee muistaa vaateiden täyttämisjärjestys ja myös huolehdittava lakiosailmoituksen tekemisestä testamentinsaajille (ks. yllä). Mikäli lakiosailmoitus jää tekemättä, perillinen menettää oikeutensa vaatia lakiosan täydennystä. Lakiosaperillisen on nostettava kanne kutakin täydennysvelvollista vastaan vuoden kuluessa siitä, kun perillinen on saanut tiedon perittävän kuolemasta ja siitä perittävän tekemään lahjoitukseen tai muuhun oikeustoimeen sisältyvästä määräyksestä, joka loukkaa hänen oikeuttaan lakiosaan. Mikäli perillisellä ei ole tarpeellista tietoa täydennysvaatimuksen tekemiseen vielä perunkirjoitusvaiheessa, hänellä on vielä aikaa 10 vuotta perittävän kuolemasta nostaa kanne.

Oikeuskäytännössä suosiolahja näyttää olevan ylivoimaisesti tavallisin laskennallinen lisävaatimus ja myös lakiosan täydennyskanteen peruste.

Björn Holming

OTL, VT

Lakiasiaintoimisto Björn Holming law firm

bjorn@holminglaw.com

www.holminglaw.com